

УДК 657:657.471

Мартинюк О.М.,

Ищенко Я.П., к.е.н., доцент

Вінницький національний аграрний університет

УТОЧНЕННЯ ПОНЯТТЯ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ОБЛІКУ

У статті висвітлено сутність поняття трансакційних витрат та показано проблеми обліку витрат на підприємстві. Також запропоновано певні шляхи до удосконалення обліку для підвищення ефективної діяльності підприємства

Ключові слова: трансакційні витрати, економіка, бухгалтерський облік, рахунки.

Martyniuk O., Ishchenko Ya.

CLARIFY THE CONCEPT OF TRANSACTION COSTS AND PROBLEMS OF ACCOUNTING

The article deals with the essence of the concept of transaction costs and show the problem of cost accounting in the enterprise. Also suggestions for ways to improve accounting for Improving the Efficiency of Enterprise

Keywords: transaction cost economics, accounting, accounts.

Мартынюк О.М., Ищенко Я.П.

УТОЧНЕНИЕ ПОНЯТИЯ ТРАНСАКЦИОННЫХ ИЗДЕРЖЕК И ПРОБЛЕМЫ ИХ УЧЕТА

В статье освещены сущность понятия трансакционных издержек и показано проблемы учета затрат на предприятии. Также предложено определенные пути к усовершенствованию учета для повышения эффективной деятельности предприятия

Ключевые слова: трансакционные издержки, экономика, бухгалтерский учет, счета.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Поняття «трансакційні витрати» в економічній теорії існує вже досить давно. Вперше воно було введено представниками інституційної школи. Поступово дослідження, які проводилися в сфері трансакційних витрат, вивели дане поняття на новий теоретичний і практичний

Мартинюк О.М., Ищенко Я.П.

рівень, показали їх вагомий вплив як на формування витрат окремої господарської одиниці, так і національної економіки загалом.

На сьогодні проблема обліку трансакційних витрат є актуальною оскільки:

- немає законодавчої та нормативної бази, що слугувала б підґрунтям для обліку трансакційних витрат;
- недостатнє вивчення складу цих витрат;
- відсутність у менеджерів інформації про ці витрати, що забезпечило б ефективне управління ними та контроль за їх обсягом.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженням питань трансакційних витрат присвячено праці вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як Д. Алена, С. Архієреєва, О. Вільямсона, Т. Еггертссона, В. Жука, Р. Капелюшнікова, Г. Кірейцева, Дж. Коммонс, Р. Коуза, Г. Клейнера, К. Менара, П. Мілграма, Д. Норта, Дж. Уолліса, Е. Фуруботна.

Цілі статті. Узагальнення поглядів вчених–економістів щодо сутності трансакційних витрат та удосконалення їх класифікації для потреб їх облікового відображення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Першоосновою трансакційних витрат є витрати, які пов'язані з укладанням різних контрактів, але дані витрати вимагають також інші види діяльності – пошук потрібної інформації, правовий захист, наукове забезпечення, правовий захист тощо.

Вперше економічне визначення «трансакційні витрати» було використане Р.Коузом у статті «Природа фірми», який вважається основоположником даної категорії. У даній своїй відомій праці автор висвітлює їх суть : « Продавці і покупці мають знаходити один одного; покупці повинні вивчити те. Що продавці можуть їм запропонувати, а продавці – що покупці хочуть придбати; обидві сторони мусять вивчити ціни, за якими інша сторона погодиться здійснювати операції, сторони повинні вести переговори, виробляти контракти, забезпечувати їх виконання і так далі. Створюватимуться ринки і з'являтимуться спеціалісти – дилери і брокери – для забезпечення процесу обміну. Саме витрати такої діяльності я називаю трансакційними витратами».

Всі трансакції можна поділити на такі групи:

1. Трансакція угоди – здійснення фактичного відчуження та присвоєння прав власності, коли взаємне погодження ґрунтується на взаємній зацікавленості агентів даної угоди.

2. Трансакція управління – передбачає управлінську взаємодію підлеглості, коли право приймати економічне рішення має той, хто володіє інформацією.

3. Трансакція раціонування – передбачає перерозподіл матеріального багатства, ресурсів колективним управлінським органом [1].

Також, Р. Коуз зазначає те, що для здійснення ринкової трансакції потрібно визначити, з ким бажано укласти дану угоду, її умови, провести попередні переговори, підготувати контракт про укладання даної угоди, щоб задовольнити умови всіх сторін, зібрати відомості про виконання даного контракту. Дана класифікація трансакційних витрат була визначена економістами не досконалою і не досить широко розкриває зміст витрат, тому виникла ще низка різних підходів інших економічних вчень до їхньої класифікації.

За науковими дослідженнями американського вченого О. Вільямсона трансакційні витрати – це вартість проектування обговорення та страхування гарантій умов угоди, витрати пов'язані з поганою адаптацією до непередбачуваних подій і мають місце з порушенням відповідності механізму угод обставинам їх реалізації організаційні та експлуатаційні витрати пов'язані з використанням певних структур управління з метою усунення конфліктних ситуацій витрати пов'язані зі страхуванням точного виконання контрактних зобов'язань

Вчений О. Вільямсон стверджував, що доцільно було б поділити трансакційні витрати на два види – витрати понесені до укладання угоди (*ex ante*) і витрати після укладання угоди (*ex post*).

До витрат *ex ante* слід віднести витрати на пошук інформації включаючи витрати на збір даних про потенційного партнера, про ситуацію на ринку, а також витрати, пов'язані з неповнотою й недосконалістю такої інформації; витрати на проведення переговорів щодо умов обміну; витрати необхідні для визначення якості товарів та послуг.

Витрати *ex post*: витрати на моніторинг, витрати пов'язані з контролем дотримання умов угоди та попередження ухилення від цих умов; витрати, пов'язані із захистом прав власності, включаючи витрати на утримання судів, арбітражу, витрати часу і ресурсів,

потрібних для відновлення порушених у процесі виконання контракту прав, а також витрати через незалежну специфікацію прав власності та ненадійний захист; витрати на захист від третіх осіб потрібні для захисту від претензій держави, злочинних угруповань на частину прибутку, отриманого в результаті угоди[2].

На думку Г. Клейнера трансакційні витрати – це витрати на пристосування фірми до мінливих ринкових умов.

Для Д. Алена трансакційні витрати – це витрати на встановлення і забезпечення прав власності. До елементів захисту прав власності належать: інспекція, примус, охорона. Якщо права власності є захищеними і їх дотримуються, то транзитні витрати дорівнюють нулеві, але, якщо виникає потреба захищати або відвойовувати права власності, то виникають трансакційні витрати.

Отже, з усього вищесказаного, можна узагальнити, що трансакційні витрати – витрати по здійсненню операцій – дій фізичних і юридичних осіб, спрямованих на встановлення, зміну та припинення цивільних прав та обов'язків. Включають витрати на одержання необхідної інформації про ціни та якість товарів, а також витрати, пов'язані з веденням переговорів, оформленням контрактів та укладенням угод, контролем за їх виконанням і юридичним захистом прав власника у разі їх порушення [4].

Метою обліку трансакційних витрат є надання користувачам необхідної детальної та своєчасної інформації про трансакційні витрати у встановлені строки, а за необхідності робити аналіз трансакційних витрат у короткі терміни

Завданнями обліку трансакційних витрат є:

- облік господарських операцій пов'язаних з виникненням трансакційних витрат;
- правильність, повнота і своєчасність відображення у спеціальних відомостях трансакційних витрат;
- отримання достовірних і своєчасних облікових аналітичних даних;
- організація обліку аналізу та контролю трансакційних витрат;
- вибір пріоритетних напрямків розвитку діяльності;
- визначення та запобігання збільшенню величини трансакційних витрат заходи щодо їх зменшення контроль за виконанням поставлених завдань.

Трансакційні витрати існують не лише у операційній діяльності, а й у фінансовій та інвестиційній, оскільки договірні відносини пошук інформації відбуваються на всіх етапах життєвого циклу підприємства.

Отже, доцільним є виокремлення даних витрат на рахунках обліку від рахунку 92 «Адміністративні витрати» і до 99 «Надзвичайні витрати».

Головним у відображенні трансакційних витрат в бухгалтерському обліку є чітко відокремити переліку цих витрат в наказі про облікову політику. А оскільки законодавчої бази відносно цього питання немає тому це зробити важко[2].

Можна запропонувати такі етапи щодо перспективного розвитку обліку трансакційних витрат:

- внесення змін у законодавчу базу бухгалтерського обліку;
- внесення змін до Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції щодо їх застосування;
- здійснення фундаментальних досліджень в теорії бухгалтерського обліку щодо визначення;
- групування трансакційних витрат та позиціонування їх, як окремого об'єкту бухгалтерського обліку;
- розроблення механізму та інструментарію первинного;
- синтетичного та аналітичного обліку трансакційних витрат;
- розробка методики аналізу і контролю даних витрат для прийняття;
- управлінських рішень щодо вибору чи змін ринкової взаємодії підприємства

Висновки. Отже, поняття трансакційних витрат не визначено до сьогоднішнього дня, тому воно залишається відкритим і вимагає здійснення наукових досліджень в напрямку вдосконалення методології бухгалтерського обліку щодо цих витрат.

1. Архієреєв С. І. Трансакційні витрати в умовах ринкової трансформації / С. І. Архієреєв // Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. – 2002. – С.32
2. Бонарев В.В. Класифікація трансакційних витрат в рамках неінституціонального підходу [Електронний ресурс]. – <http://xn--e1aaifpcds8ay4h.com.ua>
3. Гришко Н.В. Сучасні концепції управління витратами промислових підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lukyanenko.at.ua>
4. Костирко І.Г. До питання обліку трансакційних витрат/ І.Г.Костирко// Економічні науки – 2012 – №9.